
Guerra: literatura, llengua

La història és feta d'allò que uns *voldrien* oblidar i d'allò que uns altres no *poden* oblidar.

Pierre Vilar, *L'historiador i les guerres* (Vic, Eumo Editorial, 1991: 109).

Una de les primeres sentències sobre què cosa sigui la guerra va ja caracteritzar aquesta d'allò més bé: Πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστι: «la guerra és la mare de totes les coses» (a remarcar tan sols, de passada, que, en grec, ὁ πόλεμος és del gènere masculí, com en alemany: *der Krieg*).

Amb un símil de filiació biològico-genètica, el vell Heràclit venia a dir llavors el que després igualment hem sabut, només que formulat ara en termes pròpiament històrics: la guerra com a conseqüència i com a causa de tota mena de canvis, tant infraestructurals com supraestructurals.

És —ha estat— inevitable de sempre la guerra, doncs?

Així manifestava creure-ho Sigmund Freud el 1915. Quan, esborronat per la conflagració mundial esclatada un any abans, al seu assaig *Zeitgemäßes über Krieg und Tod* (Reflexions en coetaneïtat sobre la guerra i la mort), afirmava la impossibilitat d'acabar amb la guerra mentre i tant les condicions d'existència dels pobles fossin tan diverses i tan violentes les aversions entre ells. I tot proposant-hi, com a pal·liatiu, capgirar la coneguda dita llatina de *si vis pacem, para bellum* en una altra, de més pacíficament resignada i operativa, que fes: *si vis vitam, para mortem*.

Encara el 1932, en una seva carta a Albert Einstein tot responent a la pregunta *Warum Krieg?* (Per què la guerra?), recomanava Freud que, atesa la inviabilitat de bandejar per complet els impulsos agressius inherents a l'espècie humana, calia el foment de la cultura com a mitjà més adequat per mantenir sota control aquells.

Tot i amb això, però, i sempre segons Freud, l'eventualitat d'una guerra, baldament fos per assolir una gran instància unitària superior capaç de posar fi a tot conflicte bèl·lic —en la línia d'allò ja postulat per Kant el 1781 a *Zum ewigen Frieden* (Per la pau eterna)—, sempre tanmateix subsistiria.

No pas gaire altrament, i ja en els nostres dies, teoritza sobre el particular Ian Morris a: *War! What is it Good For? Conflict and the Progress of Civilization from Primates to Robots* (2014). El qual, tot i no tenir curiosament gens en compte ni el presocràtic ni el psicoanalista, s'estén així mateix sobre la realitat ineluctable de les guerres al llarg

dels temps, tot subratllant-ne, però, llur dimensió absolutament paradoxal: aquestes, en especial les que ell anomena productives, tot i l'horror que comporten, haurien contribuït —i poden contribuir— a una mitigació progressiva de la violència més primària i desmarxada, de manera que cabria considerar-les, en conjunt i davant el mirall del flux històric, ara així com un mal necessari però tanmateix comparativament menor, comfortable malgrat tot.

Si ens indignem llavors davant llur persistència és, com bé apuntava Freud el 1932, perquè la major part de vegades no podem fer-hi res.

Una altra cosa, però, és que sempre hi hagi qui se'n sorprengui, de les guerres, sobretot quan en torna a esclatar l'enèsima i ben a prop.

¿No és llavors una tal reacció una mostra d'ingenuïtat —si no d'ignorància—, equiparable amb la que, el 24-7-1924, en un seu article a *La Publicitat* sobre «Els clàssics i la política», denunciava Joan Crexells en boca i en ploma dels qui, en nom del «progrés», no s'adonaven que «una oligarquia és tan possible al segle XX com era possible al segle V abans de Crist una democràcia» i que, en conseqüència, en aquell moment en què Crexells escriu, calia continuar defensant la democràcia atès com, a desgrat d'aquest «cant de sirena del “progrés”», «les forces reaccionàries són tan vives i tan potents com qualsevol altre moment de la història»?

Doncs —o més aviat, però— sí: la realitat —tota realitat humana— és així de bèstia i de paradoxal. I no avenir-s'hi denota sovint ingenuïtat persistent.

¿O és que no resulta així mateix paradoxal, en altres àmbits diversos, que els éssers vius, per tal de preservar llur vida i llur forma —àdhuc els més vegans— hagin d'alimentar-se tot destruint vida i forma? (veg. Leon R. Kass, *The Hungry Soul: Eating and the Perfecting of Our Nature*, 1994, citat per Carolyn Korsmeyer, *Making Sense of Taste*, 1999).

I la tolerància? La tolerància, sempre tan favorablement —i necessàriament— aclamada: que per subsistir com a tal no ha de comportar-se ella de manera intolerant envers els qui hi atempten en contra? Etc.

Comencem ja, però, a centrar-nos en la literatura. I fent-ho encara a propòsit del paradoxisme de tot plegat.

És ara Jorge Luis Borges qui ens parla. Si no en relació directa amb la guerra, sí que almenys amb una manifestació que, sense ser exclusiva d'ella, pot donar-se en el seu context d'una manera extrema: la censura. I llavors llegim:

Hay una justificación estética de la censura. A diferencia del lenguaje filosófico o matemático, el lenguaje literario es indirecto; sus instrumentos esenciales y más precisos son la alusión y la metáfora, no la declaración explícita. La censura impulsa a los escritores al manejo de estos procedimientos, que son los sustanciales. [*Textos recobrados 1956-1986*, 2003]

Òbviamment en cap cas no conclourem per això que guerres i dictadures siguin convenients per al conreu de la literatura ni per a res. Però tanmateix, si inevitablement s'esdevenen, doncs ves quin saldo «positiu», per més que ens desplagui, podria malgrat tot acabar resultant-ne(!).

I continuem; ara ja del tot fermats pel lligam existent entre guerra i literatura. Som al final del cant VIII de l'*Odissea*. Alcínous, rei dels feacis, interpel·la Ulisses:

Digues també per què plores i dins el teu cor et lamentes / quan sents parlar de la sort dels dànaus argius i de Troia: / l'han obrada els eternals, i són ells que a tants la ruïna / han filat, perquè hi hagi cançons per als homes a néixer. [trad. de Carles Riba]

Uns versos, aquests, que, com bé remarcava Jaume Pòrtulas des d'aquesta mateixa revista (núm. 32, setembre de 1984, p. 27), «han estat interpretats, tradicionalment, com volent dir que l'inacabable absurd del món [de les mateixes guerres] només troba sentit gràcies a la paraula que l'expressa». I sí, certament, la literatura serveix també, si més no, per poder-nos acabar tant d'infortuni, tanta d'incoherència, tanta d'irracionalitat.

Al capdavant, és aquest passatge homèric una de les primeres apologies de la solta i la volta de la literatura. I a propòsit, a més, d'una guerra, la de Troia en aquell cas; però tanmateix referible a qualsevol altra de tantes com s'han donat i es donen fins als nostres dies.

D'on la pertinència de l'observació que, al final de la seva «Nota» a l'antologia *Maleïdes les guerres. Poesia universal de tots els temps sobre els desastres de la guerra* (2003), hi feia qui n'havia estat curador, Jordi Cornudella, en advertir-hi que, tot i haver sorgit la idea de publicar-la arran de la invasió d'Iraq per les tropes nord-americanes pocs mesos abans, no era aquest «un llibre conjuntural: sempre hi ha una nova guerra, o la mateixa guerra [aquí, per cert, no hi ressona tant l'heraclitisme com l'eleatisme], que ens crida a maleir-la».

Doncs també sí; maleïm la guerra; sentim-nos-hi «concitats», a fer-ho. Però sense oblidar-ne mai la recurrència, la ubiqüitat, el polimorfisme que pot presentar.

Perquè importa no oblidar. I no sols el temps passat. Tampoc el nostre present. Sobretot en qualsevol manifestació de conflicte. Com ara el que viu, en insidiosa reiteració, la llengua d'aquest país.

Amb èmfasi retòric, no pas ocios, Eduard Voltas es demanava el 1996, en un treball periodístic de títol prou més que explícit, *La guerra de la llengua*, «qui ens assegura que la guerra de la llengua és un episodi definitivament tancat?» (p. 17).

Doncs no, ni llavors ni actualment (ara potser menys que mai) deixa aquesta de ser una brega incessant, no mai conclusa. La paradoxa és aleshores que, mentre tingui lloc la tal guerra, això vol dir que la llengua d'aquest país, la catalana, resisteix malgrat tots els malgrats.

Un decasíl·lab llavors de Josep Carner, amb valor gairebé d'eslògan, ve com anell al dit per definir la situació: «Res no viu altrament que combatut» (d'un poema de títol no menys il·lustratiu: «Preservació», *El veire encantat*, 1933).

Combat, doncs. Des d'una, i per una, llengua que, abans que com a «pròpia» (!?; l'alemany és la llengua «pròpia» d'Alemanya?), malda per afirmar-se en si mateixa i per sobreposar-se, en el seu territori històric, a una altra que no pot ser adjectivable sinó com de «colonial».

Arribats aquí, una remissió bibliogràfica més que oportuna pot ser la de Louis-Jean Calvet, *Linguistique et colonialisme. Petit traité de glottophagie* (2a. ed., 1979). On, entre d'altres coses, es pot llegir: «Face au champ d'exclusion linguistique qui accompagne le colonialisme, face à la langue exclusive, la langue dominante, la libération d'un peuple consiste aussi à libérer sa parole» (p. 137). I bé, el poble català està disposat a alliberar la seva parla?

Amb el benentès que, sempre segons Calvet, «de la même façon qu'il est difficile de concevoir que la langue seule puisse être l'enjeu ou le moyen d'une lutte de libération nationale, on voit mal comment une telle lutte pourrait aboutir si elle ne prenait pas en compte, à un moment ou à un autre, le problème linguistique» (p. 151). Idò igualment bé: fins a quin punt es pren en compte, ara i aquí, el problema de la llengua amb vista, si més no, a una descolonització d'ella i, amb ella, del país tot sencer?

Qüestions totes elles d'incòmoda resposta ara com ara. Sobretot quan, amb motiu de l'anomenat pacte per la llengua, recentment subscrit per partits en principi catalans (o, més simplement, no descaradament espanyolistes), n'hi ha, i n'hi ha hagut, i n'hi haurà per demanar-se si no és indefectiblement certa l'asseveració bíblica segons la qual «els enemics de cadascú seran la gent de casa seva» (Miquees, 7, 6; Mateu, 10, 36).

Des d'*Els Marges* no es comparteix evidentment gens ni mica allò acordat en el pacte susdit i menys les conseqüències a què previsiblement emmenarà tan bon punt s'apliqui.

Ara: discrepar-ne rotundament no ha d'eximir tanmateix de l'obligació intel·lectual de, si més no, intentar de comprendre'n el perquè.

Per fer-ho pot venir a tomb portar a col·lació l'escrit de Max Weber (1919) *Politik als Beruf* (La política com a ofici i com a vocació). On aquest exposa com, en virtut de la *Gesinnungsethik* (o ètica del sentiment i de la convicció), qui la professa es mou en una esfera eminentment intel·lectual, acordada amb valors finalistes, de justícia i de reparació anhelables; mentre que, en canvi, qui opta per la *Verantwortungsethik* (o ètica de la responsabilitat) es decanta més aviat per prendre en consideració les repercussions immediates i fàcilment presumibles de la pròpia decisió i corresponent acció.

Dit de manera més simple: si l'un no abdica de l'ideal esperançat a atènyer més a la curta, més a la llarga, l'altre aposta pel possibilisme en cerca de l'acompliment si més no d'un mal menor.

I és en aquesta disjuntiva en què es planteja a hores d'ara, des de les files catalanes, la inaturable guerra de la llengua i per la llengua.

Amb tot un ponderat respecte pels qui, més o menys convençuts, militen motivats per l'ètica de la responsabilitat, ¿cal reafirmar aquí, des del dissentiment radical envers aquests «responsables», per quina altra ètica es comprometen decididament tot de docents, de filòlegs, de lingüistes, de professionals, de parlants conscienciats i, en definitiva, per tantes de persones que no poden ni volen oblidar què ha estat i quina és —i quina podria i hauria de ser— la història d'aquest país?

Començant, és clar, per la de la llengua.